Fra udsat til værdsat

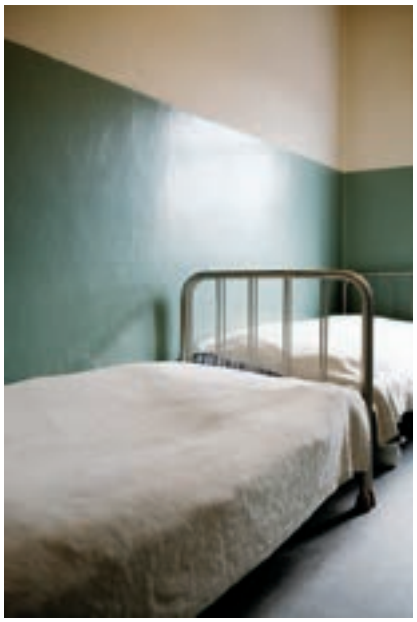
Undersøgelse og metode

2021

DANMARKS FORSORGS MUSEUM

INDHOLDSFORTEGNELSE

Metode / Hvad er Fra udsat til værdsat	3 - 4
Hvad projektet skulle	5
Baggrund	6 - 8
Formål / Hvem er deltagerne	9
Sådan har vi indsamlet empiri	10 - 11
Hvordan projektet er opbygget	11 - 12
Workshops	13 - 14
Hvem er jeg	15 - 16
Eksterne samarbejdspartnere / Tid	17
Anbefalinger	18
Foredrag og turné	18 - 23
Formidling af følelser/ objektiviteten	23
Lokale og nationale grupper	24
Gruppedynamik og sammenhold	25 - 27
Frokost	27
Rekruttering og samarbejde - hvordan finder man deltagere?	27 - 29
Uforudset gevinst ift. hvervning af nye deltagere	30
Resultater for deltagerne	30 - 35
Projektafslutning	36
Anbefalinger – kort opsummeret	37
Relevante tidl. projekter	38 - 42
Hvem er vi	43

Metode

Hvem skal fortælle historien om fortidens fattige, udsatte mænd og kvinder? De mænd og kvinder som levede dele af deres liv som indespærrede i danske fattiggårde og arbejdsanstalter?

I projektet Fra udsat til værdsat forsøgte Danmarks Forsorgsmuseum at besvare dette spørgsmål ved at samarbejde med nutidens udsatte. Mennesker, der lever i Danmark i dag og i kraft af personlige oplevelser, med f.eks. hjemløshed, svigt, stigmatisering, misbrug og psykisk sygdom, har erfaringsbaseret viden med disse tunge emner.

De gensidige gevinster for museet og projektdeltagerne, ved at samarbejde om at forbinde fortidens og nutidens historier om socialt udsatte og sårbare mennesker, kan ikke understreges nok.

Det følgende er en praksisorienteret beskrivelse af projektets baggrund, idé, forløb og metode med anbefalinger og resultater.[1]

Hvad er Fra udsat til værdsat?

Fra udsat til værdsat er et sociokulturelt projekt, hvor Danmarks Forsorgsmuseum, i et positivt fællesskab med socialt udsatte borgere, har udviklet samtidsrelevant formidling af fattigforsorgens historie. Projektet begyndte i oktober 2018 og blev afsluttet i marts 2021.

Museet og projektdeltagerne, som alle kæmper med forskellige sociale udfordringer; hjemløshed, misbrug, diagnoser, svigt osv., har igennem mere end to år afholdt workshops à fire-fem timer hver anden uge, hvor deltagerne har forberedt sig på at fortælle dels deres egen historie og dels historien om en person fra Fattiggården, som de selv har valgt. Herefter har deltagerne både holdt foredrag på museet og været på turné rundt i landet med deres fortællinger.

[1] Citaterne i teksten stammer fra deltagernes logbøger, interviews foretaget undervejs i projektet samt fra nogle af de film, der er blevet produceret til projektet.

Efter turnéen og som afslutning på projektet åbnede museet udstillingen "Mindeboxen". Mindeboxens indhold er kurateret i samarbejde mellem museet og deltagerne, og udstillingens indhold er versioneringer af deltagernes minder, som de formidler på vidt forskellig vis. Nogle med film, nogle med digte, nogle med malerier, nogle med brætspil og andre med f.eks. tegneseriestriber.

Udstillingen kan opleves på Danmarks Forsorgsmuseum.
Læs mere om udstillingen her:

https://udsat-vaerdsat.dk/udstillinger

Samarbejdet mellem museet og projektdeltagerne har desuden haft det formål, at museet kunne udvikle en samarbejdsmetode på baggrund af en undersøgelse af, hvorvidt timerne på museet havde positiv indflydelse på deltagernes liv. Et af projektets hovedformål var altså at udvikle en ny model for, hvordan socialt udsatte borgere kan være en aktiv del af museets formidling af velfærdsstatens historie, men det er også meget mere end det.

Det er et projekt, som søger at skabe et positivt fællesskab for og med deltagerne, som i tilgift skaber positive forandringer i deltagernes liv og som udvikler museets praksis. Deltagerne bliver en del af museet i både symbolsk og faktisk forstand. De er både en del af museets hold ved at skabe formidling i form af udstillinger og som fortællere, men også socialt og kollegialt.

Projektet skulle:

- Skabe konkrete positive forandringer for de udsatte borgere, som deltager i projektet, og skabe konstruktive, sociale fællesskaber, hvor udsatte oplever at blive værdsat som eksperter.
- Undersøge effekterne af inddragelsen af socialt udsatte borgere i museumsformidling på lokalt og nationalt plan.
- Udvikle konkrete metoder som kan bruges af andre kommuner og kulturinstitutioner ift. bekæmpelse af social eksklusion.
- Bidrage med nye idéer og konkret viden ift. velfærdsudvikling, hvor nye løsninger for at inkludere flere i fællesskabet, samt bringe folk tættere på arbejdsmarkedet, undersøges og deles.

Fra udsat til værdsat er et formidlingsprojekt, men også en undersøgelse af, hvilke elementer af samarbejdskonceptet, der fungerer, og hvilke der ikke fungerer.

Hvorvidt samarbejdet er positivt og gavnligt for projektdeltagernes mål i Fra udsat til værdsat, er det ikke blot museet, der bedømmer. Deltagernes egne oplevelser af projektet er det vigtigste empiriske bidrag til undersøgelsen og derfor vægtes deltagernes egne ord om projektdeltagelsen højest:

"En frygt, jeg og andre følte ved projektet, var, at man stigmatiserer sig selv mere, end man allerede er det i samfundet i forvejen. Men jeg har oplevet at blive mødt med en forståelse af de mennesker, der lyttede. Det gav en følelse af ikke i så høj grad at være et helt andet slags menneske end alle andre, men et menneske, der bare har flere problemer end de fleste."

Robert, projektdeltager.

Baggrund

Danmarks Forsorgsmuseum ligger i Nordens bedst bevarede fattiggård; bygget i 1872 og lukket i 1974. I Fattiggårdens autentiske rammer; bag høje, gulnede pigtrådsklædte mure, formidler og forsker museet i historien om Danmarks fattigforsorg, børneforsorg og åndssvageforsorg.

Samarbejdet med udsatte mennesker er relevant for Danmarks Forsorgsmuseum af flere årsager. Rent formidlingsmæssigt beriger samarbejdet med f.eks. hjemløse museet, fordi hovedparten af de indlagte, på den fattiggård som museet ligger i, var hjemløse. Det historiske kildemateriale, som vi har til rådighed, når vi på forskellige måder formidler de indlagtes historie, er alt sammen systemskabt, og individperspektivet er sjældent bevaret eller overhovedet skrevet ned i første omgang. Det betyder, at vi kun har spredte og sporadiske eksempler på, hvad Fattiggårdens beboere har tænkt og følt ift. til deres liv og ophold på anstalten. Det er et problem, for det er ret beset deres historie, vi allerhelst vil fortælle.

Selvom Fattiggårdens indlagte ikke er her mere, er de sociale problemer, som de sloges med, her stadigvæk. Der er stadig tusindvis af hjemløse i Danmark, der er stadig alkoholikere og misbrugere, mennesker med psykiske diagnoser, anbragte børn, og mennesker, der bare har svært ved at passe et arbejde, eller få et - og der er stadig mennesker, der bor på forsorgshjem.

Fattiggårdene eksisterer med andre ord ikke længere, men der findes stadig mennesker i dette land, som ville have været indlagt på Fattiggården, hvis den gjorde, og det er de mennesker, der er museets alternative eksperter. De giver vores formidling det individbaserede og følelsesmæssige blik ind i det udsatte liv, som det historiske kildemateriale oftest mangler. De er ikke alternative eksperter, fordi de som mennesker er alternative, men fordi de har opnået deres store viden om emnet på en alternativ måde ved at leve et udsat liv.

Når vi på museet så ofte kan se en parallel mellem fortidens og nutidens sociale udfordringer, ville de mennesker, der lever med dem, sandsynligvis kunne det samme. Derudover var vores tanke, at disse mennesker desuden ville kunne tilføre et følelsesmæssigt og troværdigt perspektiv, da de har mærket konsekvenserne af at være i en udsat position på egen krop. De har oplevet hjemløshed, svigt og misbrug, mærket den psykiske belastning ved at bede om hjælp og blive mødt med krav, man ikke kan leve op til, sanktioner, der virkede uretfærdige, sult og abstinenser, der var uudholdelige, modtaget hjælp, der rent faktisk hjalp og omsorg, hvor de måske ikke havde forventet det.

Projektets eksperter skulle altså ikke udelukkende forholde sig til deres egne historier, men også bruge den viden, de grundet deres barske liv havde opnået, til at forholde sig til historiske personers sårbare og udsatte liv. De var med andre ord eksperter i kraft af de liv, de havde levet.

Ideen med projektet er derfor, at vi i fællesskab med de alternative eksperter vender historien en omgang.

At give magten til at definere udbyttet af en indsats til dem, der modtager den, fremfor dem, der tilbyder den.

Igennem historien har det altid været systemet, magthaverne, der definerede hjælp, straf, formål og udbytte. I Fra udsat til værdsat definerer museet kun formålet og de overordnede rammer. Deltagerne definerer udbyttet og vælger selv, hvilke personlige mål, de vil sætte sig. Ift. fortællingerne bestemmer museet også kun rammerne. Deltagerne bestemmer indholdet af deres fortælling og vælger selv den historiske person, de vil spejle sig i. Vi har truffet en bevidst beslutning om, at museets rolle er lige så værdifuld, når den er faciliterende, som når den er udøvende og redigerende.

Fra udsat til værdsat er medvirkende årsag til, at museets værdigrundlag nu er formuleret som følger:

" (...) vi [tror] på, at vi kan bekæmpe fordomme og stigmatisering ved at skabe indsigt i liv på kanten af samfundet. Vi tror på vigtigheden af at skabe et forum, hvor tidligere anbragte eller socialt udsatte medborgere kan bidrage til dansk forsorgshistorie og samtidig styrke deres medborgerskab og personlige handlekraft."

Vi har udelukkende planer om at udvide samarbejdet med alternative eksperter. For det giver endnu mere til museet og til dem, end vi havde troet muligt. Fra udsat til værdsat er en grundig og afgørende videreudvikling og en cementering af en metode, som museet har afprøvet i mindre skala i tidligere projekter[2] , og som nu er en del museets DNA.

[2] Relevante tidligere projekter beskrives i et afsnittet "Tidligere projekter" s. 38 - 42

Formål

Formålet med Fra udsat til værdsat er, via samarbejde med udsatte borgere, at kvalificere museets viden og formidling samtidig med, at museet og projektdeltagerne skaber en platform og en ramme, hvor deltagerne ikke alene formidler deres egen historie og fortidens forsorgshistorie, men også oplever en positiv personlig udvikling eller forandring. Deltagerne skal gå fra at føle sig udsatte og fra en oplevelse af, at det også er det andre ser, til at føle sig værdsatte og som en del af fællesskabet ved aktivt og synligt at bidrage til at udvikle museets og samfundets forståelse af socialt udsatte på tværs at tid.

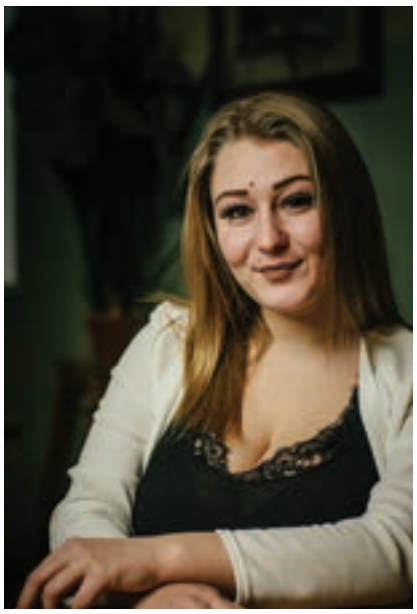
Hvem er deltagerne

Projektdeltagerne havde meget forskellige profiler, men de er alle mennesker, som begrebsligt kan betegnes som værende "socialt udsatte" eller befinder sig i en udsat position. Mennesker, som befinder sig langt fra arbejdsmarkedet, og som ofte kæmper med konsekvenserne efter en hård opvækst, misbrug, psykisk sygdom eller hjemløshed.

Alle deltagerne præsenteres kort på projektets hjemmeside:

https://udsat-vaerdsat.dk/eksperter

Sådan har vi indsamlet empiri

"I dag har været svær. Har ikke rigtig kunne sætte mig ind i hvad der skete omkring mig. Historien om de 7 fattige børn den ramte et eller andet, hvad…. Det ved ikke, men det var hårdt. Jeg tror at det her bliver svært, men jeg skal nok komme igennem det, det er jeg sikker på."

Kira, projektdeltager i sin logbog.

Undervejs i projektet skrev deltagerne logbøger, og de blev interviewet tre gange. Logbøger, interview, deltagernes personlige oplevelse af fremgang, stilstand eller tilbagegang og museets observationer danner grundlaget for denne undersøgelse.

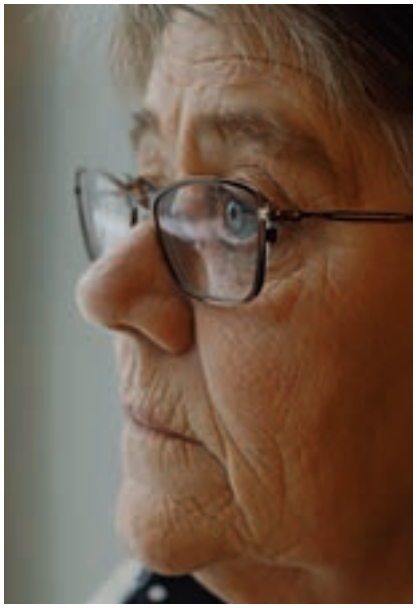
Deltagerne har delt deres tanker og oplevelser råt for usødet. De er gennem hele projektforløbet blevet opfordret til at give udtryk for, hvis der er noget, de gerne vil have lavet om. Endeligt har nogle af deltagerne efter projektets afslutning reflekteret over forløbet og skrevet tekster, hvor de uddyber, hvad projektdeltagelsen har givet dem:

"Jeg er anderledes end før, jeg kan ikke beskrive præcis hvordan, men projektet har hjulpet mig med at sætte ord på hændelserne, følelserne og derved tage en hel del af presset på skuldrene væk. Følelsen efter det første offentlige foredrag var lettelse, ren lettelse. Presset var væk, taberfølelsen var væk, vi havde betydning og senere udviklede foredragene sig, så jeg nu kunne tilpasse dem efter publikum. Det kræver overskud, og det fik jeg i Svendborg."

Mikael, projektdeltager.

Præmissen for at undersøge deltagerens personlige udbytte af projektet tager udgangspunkt i, hvad deltagerne selv anser for at være en positiv udvikling. Rent metodisk betyder det, at den positive udvikling er bedømt ud fra parametre, som de enkelte deltagere selv har opstillet og i denne undersøgelse af projektet citeres deltagerne flittigt. Den bedste måde at formidle deres udbytte på, er ved at bruge deres egen ord.

Under hele projektet har deltagerne skrevet logbøger og givet interviews. De har selv bestemt spørgsmålene ud fra, hvad de gerne ville opnå, og de har selv bestemt, hvad de vil skrive i logbøgerne. De skulle bare skrive noget hver gang, de var på museet. Begge grupper har i alle de måneder, de har været på museet, skrevet i logbøgerne. De er blevet instrueret i at skrive alt, hvad de har på hjerte, også de ting som har været svære, dårlige oplevelser eller som de mener kunne være gjort anderledes.

Hvordan er projektet opbygget?

Fra udsat til værdsat er et toårigt sociokulturelt projekt, hvor samarbejde og samskabelse mellem museum og alternative eksperter er i centrum. Formålet er at udvikle en ny model for, hvordan socialt udsatte borgere kan være en aktiv del af museets kulturformidling om velfærdsstatens socialhistorie med den vision at bekæmpe social eksklusion i fortid, nutid og fremtid.

Projektets metoder giver bud på nye måder, hvorpå man kan give udsatte borgere muligheden for at være bidragsydende og en del af et positivt fællesskab. Projektdeltagerne har gennem workshops, foredrag og udstillinger kvalificeret, aktualiseret og nuanceret museets formidling. Museet har skabt projektrammerne, stået for planlægning og indhold af workshops, bidraget med historisk viden samt hjælp til at strukturere deltagernes fortællinger. Museets rolle i projektet var faciliterende - ikke redigerende.

Overordnet bestod projektet af en række faser [3] med forskellige fokuspunkter, som museets ansatte faciliterede:

1. To projektperioder af hver ét år. I hver projektperiode var der to grupper af deltagere; en lokal gruppe sammensat af deltagere fra Svendborgs lokalområde og en national gruppe sammensat af deltagere fra resten af landet.
2. Workshops à 4-5 timer hver 14. dag.
   Hele projektperioden (2x1 år).
3. De første tre måneders workshops var dedikeret til, at deltagerne kunne lære museet og Fattiggårdens historie, museets projekttilknyttede medarbejdere og ikke mindst hinanden at kende.
4. De følgende fire måneder arbejdede deltagerne på at skulle formidle både deres egen og fattiggårdens historie via en selvvalgt historisk person fra Svendborg Fattiggård, som de kunne spejle sig i.
5. Herefter fulgte to måneder, hvor deltagerne holdt foredrag om dem selv og den historiske person, de havde valgt. Foredragene blev både holdt på museet og på en turné, hvor deltagere tog rundt i landet.
6. De sidste tre måneder af projektperioden, ca. seks workshops pr. hold, gik med, at museet og projektdeltagerne producerede indhold til "Mindeboxen", som er en udstilling, hvor man som gæst kan opleve deltagernes formidling af deres personlige minder og historier. Hvordan udstillingen skulle se ud, og hvad den skulle indeholde, besluttede deltagerne og museets ansatte i fællesskab.
7. Efter hver workshop skrev deltagerne logbog. Tre gange i projektperioden er deltagerne desuden blev interviewet af museets projekttilknyttede medarbejdere.

[3] Projektets faser er her beskrevet som de så ud for de deltagere, der deltog i projektets første år. De hold, der fulgte og var en del af projektets andet år, gennemgik de samme faser, men i en mindre stringent form pga. COVID-19, som betød, at projektdeltagerne ikke kunne mødes på museet igennem to perioder. COVID-19 (forsamlingsforbud) betød også, at de hold, der deltog i projektets andet år holdt færre foredrag end dem der deltog i projektets første år.

Workshops

Projektets omdrejningspunkt er de workshops, der afholdes på museet hver 14. dag - en for den lokale gruppe og en for den nationale gruppe. Hver workshop havde et eller flere fokuspunkter. I det følgende beskrives dele af indholdet på projektets workshops.

På den første workshop blev projektets formål præsenteret i detaljer. Deltagerne blev vist rundt på museet efterfulgt af frokost, og alle fik en mulepose indholdene en bog om Fattiggården, en logbog, en kuglepen og en plan for projektets første tre måneder.
På den følgende workshop lavede vi en skriveøvelse om barndomsminder, hvor alle (inkl. museets projekttilknyttede) nedfældede et positivt og negativt barndomsminde og efterfølgende læste det højt for gruppen. Denne øvelse var hård for flere af deltagerne, fordi det fik dem til at genkalde minder, de havde glemt.

Tobias skrev i sin logbog:

"Det var alt i alt en spændende dag. De to ting jeg var mest mærket af, var en øvelse, hvor vi skulle genkalde et godt og et dårligt minde fra vores barndom. Jeg synes, det var en hård øvelse. Oplevede, at jeg ved at skulle lede efter et minde næsten nåede alle de dårlige minder jeg har igennem på kort tid, de er meget tydelige i min bevidsthed."

Tobias' ord understreger vigtigheden af, at man skaber et trygt rum, hvor det er okay at sige det, hvis noget er hårdt eller for meget. Det er også vigtigt at forklare deltagerne, at alt er frivilligt, så de ikke deltager i noget, der påvirker dem negativt. Det var vigtigt at tale minderne igennem efterfølgende, og det blev tydeligt for os på museet at denne type øvelse er god, men også trækker store mentale veksler på deltagerne.

Efterfølgende blev der vist film fra et af museets tidligere projekter, Skjulte Danmarkshistorier, hvor fortællerne var socialt udsatte mennesker, der fortalte om dem selv og selvvalgte personer fra Fattiggården.

Skjulte Danmarkshistorier og Fra udsat til værdsat bygger på indholdsmæssige koncepter, der minder om hinanden. Skjulte Danmarkshistorier foregik dog over markant kortere tid (tre måneder) og med et kerneprodukt, der var film, hvor produktet i Fra udsat til værdsat er foredrag for gæster og udstillingskonceptet "Mindeboxen".

Efter den første workshop skriver projektdeltageren Sabina i sin logbog:

"Mange bogstaver, ej joke til side. Så var det rart at lære mere om de andre, men også få mere forståelse, så man kommer lidt tættere på. Vi fik os et bredere blik på folk fra forsorgsmuseet. Jeg glæder mig til at finde min "særlige person" at skulle snakke om."

Hvem er jeg?

De følgende workshops handlede i høj grad om, at deltagerne skulle lære Fattiggårdens historie, og ikke mindst hinanden og museets projektmedarbejdere, at kende. Vi lavede flere skriveøvelser bl.a. skriveøvelsen "Hvem er jeg?", som kort fortalt går ud på, at man får 45 min. til at skrive sin livshistorie, hvorefter den læses højt for gruppen. Denne øvelse er dels en forberedelse til deltagernes senere arbejde med at fortælle deres historie, en øvelse i at huske og en øvelse i at sortere. Det er faktisk også en øvelse, der medvirker til gruppens sammenhold fordi alle deltagerne pludselig føler, at de kender hinanden og museets medarbejdere bedre. På den måde hjælper det naturligvis også projektmedarbejderne.

Der var afsat rigeligt med tid til fordybelse og læsning om de mennesker, der har været indlagt på Svendborg Fattiggård. Deltagerne magtede fint at bruge en del tid på læsning, selvom flere fortalte, at det var længe siden, de havde læst så meget.

I den forbindelse opfandt projektdeltageren Robert konceptet "at gå til museum" fordi det føltes lidt som en krydsning mellem en hobby og skolearbejde. En vigtig pointe her er helt banalt, "at det er lysten, der driver værket", og når deltagerne har det godt og finder de opgaver, de bliver præsenteret, interessante og meningsfulde, kan de sagtens sidde længe og læse og skrive - men husk pauser og drop korrekturlæsning. Stavning og tegnsætning er komplet ligegyldigt i denne sammenhæng.

De næste mange workshops havde ét enkelt formål: at forberede deltagerne på at skulle fortælle historier om dem selv og en person fra Fattiggården. Det krævede selvfølgelig at deltagerne fik viden

om de mennesker, der har været indlagt på Fattiggården gennem tiden. Det fik de via fortællinger, men især ved selv at læse om personerne. Både artikler og kildemateriale. Dagene mindede derfor en hel del om hinanden, men for hver eneste workshop kunne deltagerne mærke, at de kom tættere på den dag, hvor de skulle fortælle til et publikum for første gang. En tanke, der var både spændende og angstprovokerende.

Robert skriver noget tid efter projektets afslutning:

"Når man har haft god tid til at finde sin egen historie frem fra erindringerne og er blevet nogen lunde tryg med sig selv og positivt opmuntret. Kommer den ekstremt angst provokerende situation, hvor man står foran en flok fremmed mennesker og skal fortælle en historisk persons og ikke mindst sin egen personlige historie. Jeg var så nervøs at man kunne se min krop ryste og stemmen bævrede. Det var ikke rart, men jeg viste fra flere generalprøver at jeg kunne og blev positivt opmuntret til at fortsætte. Det forløsende kom ved at blive ved igen og igen at stå foran en ny flok fremmed mennesker. Her et par måneder efter projektet for min del er afsluttet, oplever jeg at have det mindre angstfuldt med den tanke, at skulle kommunikere med mennesker jeg ikke på forhånd kender. Om et så vigtigt emne som mine egne ønsker, drømme og behov."

Detaljer ift. foredrag og turné beskrives i afsnittet "Foredrag og turné".

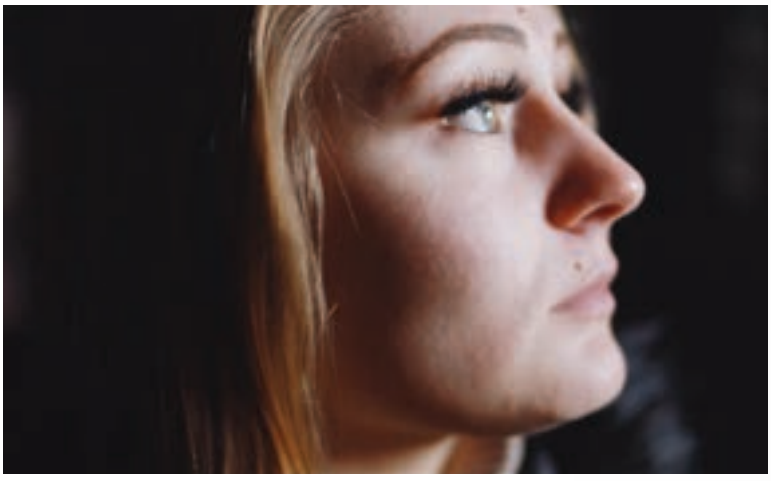

Kreative workshops afholdt af eksterne samarbejdspartnere

I anden runde af projektet blev fire kreative workshops faciliteret af Stine Behrendtzen og Lene Hald, der er hhv. adjunkt og ph.d. ved KEA - Københavns Erhvervsakademi. Disse workshops havde til formål at inspirere deltagerne kreativt og hjælpe dem med at skabe indhold til Mindeboxen. COVID-19 betød desværre at mange af idéerne ikke kunne realiseres, men deltagerne nød de kreative dage og i sidste ende lykkedes det Stine, Lene og deltagerne at skabe en nytænkt version af Kraks Blå Bog, hvor det i stedet for de kendte og prominente danskere er de udsatte, der fortælles om. Den Blå Bog er redigeret af Stine og Lene, men den er sammensat af tekster, fotos og kreative kreationer skabt af deltagerne selv. Den Blå Bog bliver trykt og vil kunne ses i Mindeboxen.

Tid

Det er en god ide at sørge for, at der er tid og rum i forløbet til at tale om ting, der ikke har noget med projektet at gøre. Som ansat med ansvar for at samarbejde med mennesker, man håber, vil dele ud af deres eget liv, bør man også være klar til at fortælle om sig selv. Det kan virke banalt, men det er ikke desto mindre vigtigt at understrege, at det personlige engagement må gå begge veje. Når man beder sårbare mennesker om at åbne op for følelser og minder, de ofte helst gemmer væk, må man i en eller anden udstrækning være villig til selv at gøre det samme. Dette medvirker til at skabe en mere personlig relation, og det gør det mere trygt for deltagerne at være en del af projektet og ikke mindst dele deres historie.

Anbefalinger

- Tid er alfa og omega – sørg for, at du/I har tid til at skabe den fornødne tryghed – tal med deltagerne om ingenting eller tal om personlige ting, som ikke har noget med projektet at gøre.
- Vær fleksibel. Planlæg indholdet af workshops, men sørg for, at der er plads til, at man ikke når det hele hver gang.
- Det er vigtigt, at de praktiske aspekter i projektet ikke får lov at forstyrre eller tage tid fra deltagerne. Det er derfor en god ide at have en klar intern arbejdsfordeling, hvor den ene ansatte har hovedansvaret for det faglige aspekt i projektet og for at projektets tidsplan bliver overholdt, mens den anden har det praktiske overblik. I Fra udsat til værdsat var det f.eks. håndtering af afbud, transport, måltider, mødetider, planlægning af rundvisninger og turné.
- Hyg jer. Skab en afslappet atmosfære med realistiske langsigtede mål og kortsigtede mål, som giver positive oplevelser.
- Udsatte mennesker kender om nogen til udsatte menneskers udfordringer. Deres viden er en ressource. Brug den.
- Anerkendelse virker. Dvæl gerne lidt ved det, når nogen siger noget klogt eller deler noget svært.
- Stil svære spørgsmål, men lær grænsen at kende. Vid, hvornår du skal stoppe med at spørge. Hvis du ikke ved det, så sig det til den, du taler med: "Sig til, når vi skal stoppe."
- Vær klar til at give slip på kontrollen – du kan ikke styre alt.
- Giv noget af dig selv, hvis du forventer det samme af andre.
- Drop sanktioner, hvis deltagere udebliver. Sanktioner virker ikke: "Vi savnede dit selskab sidste gang. Dejligt, du er her i dag."

DANMARKS FORSORGS MUSEUM

Foredrag og turné

Ved projektopstart var det ikke alle deltagerne, der anså deres viden for at være vigtig. Det er derfor vores erfaring, at det er gavnligt at understrege flere gange, hvad det er deltagerne bidrager med, særligt i projektets opstartsfase, for at få dem til at indse, at de rent faktisk bidrager med noget. Bekræftelsen på, at fortællingerne er vigtige for andre end museet, oplever deltagerne dog især i den respons, de får tilbage fra tilhørerne. Det er vigtigt, for det er ekstremt personlige historier, og der meget på spil for deltagerne, som er nervøse for modtagelsen og frygter at blive set ned på.

Mikael beskriver oplevelsen med at holde foredrag i sin logbog efter, at gruppen har fortalt offentligt for første gang:

"Stemningen i toget fra Odense var trykket og anspændt. Vi sad ligesom i vores egen boble, og der var ikke så meget pjat. ALT GÅR GODT…. historierne sidder i skabet, der grines og grædes osv. Men det er følelsen bagefter som trykker mig: Det føles som om, at vi var færdige med at ses, det hele er overstået og i toget på vej tilbage, virker det på os alle. Total antiklimatisk på en dag som går i bogen som én af de bedste nogensinde."

Robert sætter også ord på nervøsiteten:

"På den ene side er det meget fedt, det er en del af opgaven og en vigtig historie, men inden i vil jeg faktisk helst lade være."

Roberts kommentar er et ret godt billede på mange af deltagernes opfattelse; det er grænseoverskridende at skulle fortælle om sig selv foran andre mennesker, især når det, man fortæller, primært handler om de negative udfordringer, man har haft i sit liv.

Ifm. foredragene slipper museet kontrollen, for selvom vi har hørt foredragene inden, deltagerne fortæller til publikum, kan vi og skal vi ikke blande os, når de fortæller dem live og direkte til gæsterne, som dermed får en mere ufiltreret og autentisk fortælling. Gevinsten for deltagerne har vist sig at være meget stor, når de fortæller live. De modtager tilhørernes reaktioner med det samme, reaktioner, der i dette projekt altid (og det kan lyde utroligt, men det er ikke desto mindre sandt) er positive og opmuntrende. På denne måde oplever fortællerne, at deres viden har værdi for modtagerne.

Henrik skriver i forbindelse med det første foredrag for socialrådgiverstuderende på UCL i Odense:

"Det var sjovt at prøve! Alt går meget hurtigt og jeg glemte at være rigtig nervøs (mens jeg var på). Jeg kunne alligevel mærke en lettelse, men også en god fornemmelse af, at jeg havde (måske) gjort noget godt. Da jeg endelig var hjemme igen og roen faldt på. Det vil jeg gøre igen!! Det gav mig lysten og fornemmelsen af at kunne give noget brugbart til andre (at oplyse). Jeg har selv lyst til at oplyse unge om stoffer og konsekvenser."

Også Mette havde en positiv oplevelse ved at fortælle foran et publikum og siger i et interview efter et foredrag:

"Første gang var svær, nu glæder jeg mig bare til det, jeg synes det er fedt. De kender ikke mig, jeg kender ikke dem. Men hvis jeg kan hjælpe en eller to, så har det været det hele værd (...). Jeg vokser lidt hver gang, fordi jeg synes, det er fedt." I har hjulpet mig til at blive det, jeg er nu."

Deltagerne har, som museet håbede og forventede, vist sig at have særlige evner til at formidle historier om socialt udsatte. De er eksperter i deres egen ret, for de har mærket udsatheden, ensomheden, de materielle og personlige tab ved hjemløshed, misbrug, svigt og psykiske udfordringer på egen krop. På museet har de gennem workshops og formidlingstræning udviklet modet og viljen til også blive historiefortællere. Til at dele deres svære oplevelser og værdifulde viden med os andre. Med deres personlige erfaringer har de gjort såvel museets ansatte som besøgende klogere på sociale udfordringer på tværs af tid. Både når de har vist rundt på museet, når de har holdt foredrag i hele landet og i deres udstilling, hvor man både kan se film, læse tegneserier og digte eller kaste sig ud i et spil "Taberludo". De har modigt, ærligt og generøst delt deres historier med alle dem, der ville lytte, og det har gavnet såvel museet som dem selv.

Projektdeltager Henrik Jürgensen fortæller om sit personlige udbytte i en film om projektet:

"Min fremtid har været meget mørk, når jeg tænker tilbage. Jeg ville intet, og jeg kunne ikke se lys forude. Det kan jeg nu. Jeg får det bedre for hver gang, jeg [fortæller] min historie." [5]

To af projektets øvrige deltagere Lotte og Kira fortæller i to film deres egen historie og historien om den person, de havde valgt at spejle sig, samt lidt om projektet.

De to film kan du se her:

Kira: https://www.youtube.com/watch?v=uA_ap0lpqFI

Lotte: https://www.youtube.com/watch?v=-_ymUbOWd0U

[5] Filmen kan ses på projektets hjemmeside www.fraudsattilvaerdsat.dk , hvor den ligger under fanebladet "Udstillinger".

Deltagerne i Fra udsat til værdsat har tilsammen holdt mere end 50 foredrag i projektperioden. De har fortalt deres historier til almindelige museumsgæster, til SOSU-studerende, til ansatte i Svendborg Kommunes socialforvaltning, på forsorgshjem og væresteder og ikke mindst til socialrådgiverstuderende i Vejle (UCL), Århus (VIA University College) og Odense (UCL). Vi havde desuden lavet en aftale om at holde foredrag for de socialrådgiverstuderende på UC Syd i Esbjerg, men COVID-19 forhindrede dette.

Især socialrådgiveruddannelserne har efterspurgt foredragene, og der er fra flere sider et udtalt ønske om, at muligheden for at få deltagerne ud og holde foredrag på uddannelserne også fortsætter efter projektets afslutning. Vi har i skrivende stund modtaget forespørgsler på nye foredrag fra hhv. UCL i Odense og Vejle, UC Syd i Åbenrå samt Københavns professionshøjskole.

Samarbejdet med socialrådgiveruddannelserne er meget vigtigt for museet og et godt eksempel på et sted, hvor et projekt som Fra udsat til værdsat kan bidrage til udviklingen af fremtidens velfærdsindsatser.

Ved at give de studerende adgang til deltagernes fortællinger, giver vi dem også indsigt i socialt udsattes liv og udfordringer på individniveau. Ikke teoretiske, men konkrete og personlige oplevelser fra mennesker, som har modtaget hjælp fra det offentlige og kan fortælle noget om, hvad der virker for dem – og hvad der ikke virker. Dette er, ifølge både underviserne og de studerende vi har holdt foredragene for, en mangelvare på socialrådgiveruddannelserne.

Ved at involvere sig i museets formidling veksler deltagerne oplevelsen af stigmatisering og social marginalisering til rollen som eksperter og værdsatte samarbejdspartnere. Flere af deltagerne har fremhævet, at deres livskvalitet er forøget. Ikke kun fordi de har holdt foredrag, men også fordi de nu er blevet en del af et meningsgivende og positivt fællesskab, og har genfundet en personlig stolthed over at kunne bidrage til samfundet i stedet for at "ligge det til last".

Projektdeltager Lasse får dette afsnits sidste ord:

"Personligt har jeg oplevet en støt stigende følelse af mere glæde ved min personlige udvikling. (...) Det sidste års tid har bl.a. via min deltagelse i projektet været det mest indholdsrige i mit "nye" ædru liv."

Formidling af følelser - hvad med objektiviteten?

En stor del af den formidling som de alternative eksperter står bag er, helt naturligt, præget af følelser. Det er den, fordi den tager udgangspunkt i virkelige menneskers levede liv. De er subjektive, og de føler ting. Også når de står foran museets gæster.

Kritiske røster har indimellem problematiseret den subjektive formidling og det uadskillelige bånd, der er mellem en alternativ ekspert og den historie, han eller hun fortæller; "hvad med objektiviteten?" er et ofte stillet spørgsmål. Vi ser ikke subjektiviteten som et problem. Vi ser den tværtimod som en styrke. Jo tættere man kan komme på førstehåndskilden desto bedre mulighed for at forstå kernen i en given problemstilling. Det er i mødet mellem de systemskabte kilder, som i øvrigt ligeledes er voldsomt subjektive, og det ægte menneskes personlige oplevelse, nuancerne i historien bliver tydelige.

Lokale og nationale grupper

I den første gruppe (2018-2019) var der udelukkende mænd, som alle var over 35 år. Geografisk kom de fra Svendborg, Odense, Kolding, Vejle, Gentofte og Roskilde. De to deltagere, der kom fra Svendborg, udgjorde den lokale gruppe, mens de resterende fem udgjorde den nationale gruppe. Begge grupper har haft varierende størrelse forstået på den måde, at der har været personer, der har været med et par gange, hvorefter de er faldet fra igen af forskellige årsager. Der var 14 tilmeldte, og syv deltagere var med fra start til slut. Fire var med én gang, og tre var med over nogle gange, men stoppede pga. flytning eller sygdom. Frafaldet var ikke overraskende. Ift. gruppernes størrelse var det antal deltagere, der gennemførte projektet en fordel, fordi hver enkelt deltager fik mere taletid og opmærksomhed.

I den anden gruppe (2019-2021)[6] var der en større alders- og kønsmæssig spredning. Deltagerne var fra 18 til 60 år. Fem kvinder og fire mænd var med hele vejen og kom fra Næstved, Svendborg, København og Odense. I anden runde var frafaldet ikke lige så stort. Ud over de ni, der gennemførte, deltog syv personer en enkelt gang, mens én sprang fra halvvejs i projektet under den første nedlukning ifm. COVID-19. Årsagen til sidstnævnte frafald var dog af de bedre, da det var et nyt parforhold, arbejde i en anden landsdel og et ønske om udelukkende at se fremad, der var udslagsgivende. Den pågældende deltager nåede dog at bidrage til noget af det indhold, man kan se i Mindeboxen.

I anden runde blev grupperne ikke i lige så høj grad inddelt efter geografiske forhold. Fokus var i højere grad mod at skabe en god gruppedynamik. I begyndelsen havde vi derfor nogle ret store hold, hvor vi forsøgte at få en idé om, hvordan deltagerne fungerede indbyrdes. F.eks. hvem der talte med hvem, hvem der talte meget, hvem der ikke sagde så meget, hvem der havde brug for ro, hvem der "larmede", hvem der var selvkørende, og hvem, der havde brug for meget støtte.

[6] Projektet blev forlænget fra ultimo-2020 til primo-2021 grundet forsamlingsforbud og lockdown under COVID-19.

Gruppedynamik og sammenhold

Gruppedynamik og sammenhold er ekstremt vigtige faktorer ift. deltagernes personlige udvikling og positive udbytte af projekt-deltagelsen, men hvordan man får skabt sammenhold i gruppen, er enormt svært at sætte på formel, og det afhænger i høj grad af deltagerne selv. Noget af det, der utvivlsomt virker, er en afslappet og uformel atmosfære med rigelig tid og plads til samtaler om ting, der ikke relaterer sig direkte til projektet.
Derudover skaber indholdet af de første måneders workshops, hvor der på en enkel og respektfuld måde bl.a. lægges op til at alle projekttilknyttede, deltagere såvel som ansatte, deler personlige minder med hinanden, en oplevelse af, at man kommer tæt på hinanden. Her er det vigtigt, at der er tid til, at man anerkender den styrke og det mod, det kræver at dele personlige oplevelser med fremmede mennesker samt værdien af det delte.
Det vi i denne sammenhæng oplevede var, at deltagerne lynhurtigt roste hinanden for at dele de svære historier, og at de meget hurtigt opdagede, at de havde en del tilfælles. Der opstod desuden ret hurtigt en lidt løssluppen hyggestemning.

Allerede efter fjerde workshop skriver Mikael:

"Glæden er stor, da jeg møder de andre i Svendborg, vi er på krammer, ikke håndtryk - lige mig." [7]

Denne bemærkning fra Mikael giver et indtryk af, at gruppesammenholdet og fællesskabet allerede er stærkt, efter gruppen har været til fire workshops sammen.

Et andet eksempel på den gode stemning i gruppen kommer fra Mas' logbog, hvor han skriver:

"Ja, så har vi spist kage - der var én af projektdeltagerne, som tabte et væddemål (nævner ingen navne) - men tak for kage. Næste gang vi ses er så på UCL i Odense - ser jeg frem til."

Denne form for kammeratligt drilleri er meget sigende for, hvordan omgangstonen var til workshops, hvor der både var plads til grin og alvor.

[7] Før COVID-19 brød ud - Mikael var med i første gruppe, der afsluttede i november 2019.

Flere af deltagerne beskriver i logbøger og interviews, hvordan fællesskabet har stor betydning for dem, og hvordan det har en positiv effekt på deres liv at komme på museet.

Bl.a. skriver Lasse i sin logbog:

"Jeg mærker tydeligvis, hvordan min psyke profiterer af et kontinuerligt fremmøde i gruppen – stabilitet i mit liv, er guld værd for min ædruelighed. Det er meget tankevækkende, hvor mange lighedspunkter der er i vores forskellige opvækst og så alligevel ikke. Jeg fornemmer og føler en meget stor fællesskabsånd i gruppen, og jeg finder meget tryghed ved at åbne mig overfor resten af gruppen samt Line og Jeppe (red. projektleder og projektmedarbejder). Jeg går ALDRIG hjem i dårligere humør, end jeg kom i."

Mas skriver i sin logbog:

"Så var det fedt at se drengene i gruppen - efter en lang og tiltrængt sommerferie. Det var også rigtig godt at se Jeppe og Line – og fattiggården igen. Det er blevet en del af mit liv."

Den tryghed, samhørighed og følelsen af at bidrage med noget værdifuldt som deltagerne beskriver, er tegn på, at der er skabt en betydningsfuld relation mellem deltagerne og museet, og at museet er et sted, hvor deltagerne både føler, de kan være åbne over for hinanden og overfor de ansatte, der er tilknyttet projektet. Det var vigtigt for opbygningen af relationer, at museets projekttilknyttede medarbejdere fra starten gjorde det klart, at Fra udsat til værdsat er et projekt, hvor museum og projektdeltagere er ligeværdige samarbejdspartnere.

Derudover har det også været en stor fordel, at der har været flere ansatte tilknyttet projektet. Det havde både praktisk betydning, men det var også været vigtigt i forhold til at kunne give deltagerne den opmærksomhed, de havde brug for. Og endelig giver det mulighed for sparring efter hver workshop, hvor man kan have forskellige oplevelser, der skal snakkes igennem, eller hvis der er blevet delt nogle meget stærke personlige historier, som lige kræver, at man som ansat har en at læne sig op ad. Deltagerne kommer med nogle barske historier, så museets projekttilknyttede havde også gavn af at tale nogle ting igennem.

Frokost

Det kan virke mærkværdigt at give frokost sit helt eget punkt, men vi har igennem dette projekt erfaret, at måltidet udgør en helt central del af workshops. Mad er et socialt bindeled og en måde at vise omsorg på, og så giver frokosten anledning til en mere løs snak og udgør et pusterum.
Det er vigtigt at projektdeltagere og ansatte spiser sammen, og at frokosten ikke bliver et forhastet indslag. Vi valgte at gøre noget særligt ud af maden, hvor museets frivillige kogekone kom og forberedte et gammeldags varmt måltid mad til frokost. Alle deltagerne satte stor pris på den varme mad som ofte får ord med på vejen i logbøgerne. Mange havde ikke overskud i hverdagen til selv at lave varm mad, og nogle havde ikke råd. Derfor var det noget, de så frem til - at komme og få et hjemmelavet måltid mad i hyggelige omgivelser.

Rekruttering og samarbejde - hvordan finder man deltagere?

Det er næppe nødvendigt at pointere, at det at arbejde med socialt udsatte ikke er en del af uddannelsen for ret mange af de mennesker, der arbejder med formidling på kulturhistoriske museer. Af samme grund iværksatte vi, som en del af projektet et samarbejde med Forsorgscenter Sydfyn, det lokale forsorgshjem i Svendborg, og SAND – de hjemløses landsorganisation. Begge parter har daglig kontakt med mennesker, som vi håbede, ville bidrage med både deres viden og personlige oplevelser. Ikke et lille ønske.

Forsorgscenter Sydfyn og SAND hjalp os med at finde deltagere og leder af Forsorgscenter Sydfyn, Gitte Kromann Jacobsen tog sammen med områdeleder i Svendborg Kommunes socialafdeling, Gert Muntzberg også aktiv del i projektets første faser, hvor de bidrog med sparring ift. undersøgelsen af deltagerens personlige udvikling.

Museet har løbende været i dialog med SAND og Forsorgscenter Sydfyn, både med opdateringer om, hvordan projektet skred frem, men også i situationer, hvor museet har haft brug for hjælp - dog særligt i forbindelse med hvervningen af deltagere. Rekrutteringen har museet dog primært selv stået for gennem flere intensive perioder med rundringning og fremsendelse af mails til væresteder og forsorgshjem i hele landet samt SANDs lokaludvalg.
Alle projektdeltagere deltog i projektet fuldstændigt frivilligt og efter eget ønske. Vi har samarbejdet med Svendborg Kommunes socialafdeling om hvervningen, men ingen deltagere er blevet pålagt at deltage i projektet, som i sin grundessens er et kulturprojekt og ikke et socialt kommunalt projekt. Ingen deltagere har dermed risikeret f.eks. at blive trukket i ydelser ved ikke at møde op.

Langt de fleste deltagere er dog fundet ved, at museet på egen hånd har kontaktet forsorgscentre, væresteder, bofællesskaber, herberg, misbrugscentre mm. i hele landet. Her har vi fortalt personalet på de forskellige institutioner, hvad projektet går ud på og spurgt dem, om de havde mulighed for at kontakte de borgere, de mente kunne have lyst til at være med. Dette fordi det er dem, der har den daglige kontakt og kender borgerne bedst. Denne fremgangsmåde har i nogle tilfælde virket rigtig godt, og personalet har, når de har hørt om projektet ofte vidst, hvem de skulle spørge.

Samarbejdet med de ansatte har dog også været en udfordring. Det har ofte været svært at få etableret kontakt til mulige deltagere. Personalet har, ikke overraskende, meget travlt, og projektet er måske ikke blevet videreformidlet. I andre tilfælde har personalet på en given institution været meget beskyttende overfor deres beboere og givet udtryk for, at de beboere, de kender, ikke har overskud til at deltage.

I forbindelse med rekrutteringen af deltagere til anden runde, ændrede vi derfor vores tilgang. Vi skrev og ringede, ligesom tidligere, rundt til væresteder, forsorgscentre, herberg, misbrugscentre og SAND fortalte lidt om projektet, men nu inviterede vi os selv på besøg. Denne tilgang viste sig at være mere effektiv. De ansatte på de nævnte institutioner skulle ikke selv stå med ansvaret for at finde deltagere, men blot fortælle, at vi kom på besøg. Mulige kommende deltagere kunne dermed møde os, høre om projektet fra "hestens egen mund" i et miljø, de følte sig trygge i. Desuden var en af projektdeltagerne fra første runde (Robert) med på mange af besøgene og kunne fortælle om projektet fra et deltagerperspektiv, hvilket havde en meget positiv effekt.

Denne metode har flere klare fordele:

- Deltagerne møder museets projekttilknyttede medarbejdere inden de siger ja eller nej til at deltage. De møder desuden en person, der kender noget til deres udfordringer på et personligt plan, og derfor kan relatere til deres situation. Det skaber øget tryghed.

- Museets ansatte har selv skabt projektet og er derfor bedre klædt på til at fortælle, hvad det går ud på. Det giver de potentielle deltagere en mere klar idé om, hvad de melder sig til, når de har mødt og talt med dem, de skal samarbejde med.

- Museets ansatte får et bedre kendskab til deltagerne inden projektstart, når de selv har "hvervet" dem.

Udfordringer:

- Personalet på de forsorgshjem og væresteder, vi har besøgt, har oftest været uvurderlige medspillere, men i enkelte tilfælde har de været modspillere, fordi de har været særligt beskyttende overfor potentielle deltagere.

Uforudset gevinst ift. hvervning af nye deltagere

Deltagere hverver nye deltagere. Ifm. hvervningen af deltagere til projektets anden runde var især en tidligere deltager Robert meget aktiv og sørgede for at finde flere potentielle deltagere. En af disse deltagere, Johannes, var med hele vejen. Hans historie kan du se i "Mindeboxen" i lille film, hvor han i en samtale med Robert fortæller om at være en ung mand med en diagnose.

En anden projektdeltager, Kira, blev inviteret med i projektet af Sabina Anastacia, som også selv deltog. To af deltagerne i projektets anden runde blev dermed hvervet af andre projektdeltagere. Det siger noget grundlæggende om projektets betydning for deltagerne; at de aktivt forsøger at finde nye eller flere deltagere, som de mener vil have gavn af at være med.

Resultater for deltagerne

Danmarks Forsorgsmuseum har med Fra udsat til værdsat udviklet en samfundsrelevant kulturindsats for og med socialt udsatte, der i deres samarbejde med museet fungerer som "alternative eksperter". Projektet har skabt positive forandringer for de mennesker som deltog og sociale fællesskaber, hvor deltagerne oplever, at de og deres viden om social udsathed bliver værdsat. Deltagerne har bl.a. oplevet et forbedret selvværd, et netværk, der forstår deres problemer, bevidsthed om, at deres viden har værdi for andre, og styrkede sociale kompetencer.

De mennesker, der har valgt at indgå i et samarbejde med museet, har haft meget forskellige baggrunde, udfordringer, alder osv. 16 deltagere har gennemført hele projektet - dvs.; deltaget i stort set alle workshops, holdt foredrag både på museet og på turné samt bidraget til "Mindeboxen". Det er de 16 deltagere de følgende tal bygger på.

- Boligforhold - Tre deltagere boede på forsorgshjem, da de begyndte i projektet (de var teknisk set hjemløse), og fire deltagere havde tidligere boet på forsorgshjem. 13 deltagere boede i egen lejlighed ved projektstart.
  Ved projektets afslutning (marts 2021) bor to deltagere stadig på forsorgshjem, men de er begge på vej i egen lejlighed.

- Arbejde - Ingen deltagere havde betalt arbejde ved projektstart, men fire deltagere havde frivilligt arbejde. Ved projektets afslutning er en deltager ansat på Danmarks Forsorgsmuseum i flexjob som museumsvært- og formidler. Tre ar deltidsansatte som formidlere på museet.
  En er deltidsansat på et plejehjem. En er ansat i flexjob som pædagog. Endelig er en deltager, der efter projektets afslutning gik i gang med at uddanne sig til SOSU-assistent blevet lovet et job på det plejehjem, hvor han var i praktik under uddannelsen. Fire deltagere har frivilligt arbejde.

- Misbrugsproblematikker - flere deltagere kæmpede med misbrug, da de begyndte på projektet. En var ædru alkoholiker. Vedkommende er fortsat ædru. En var alkoholiker, men har i skrivende stund været ædru i seks måneder. Tre røg hash. En er stoppet helt, mens to andre fortsat ryger hash. En er kommet ud af et næsten 20 år langt heroinmisbrug og har ikke taget nogen former for stoffer i et halvt år.

Hvorvidt disse resultater er direkte forbundet med deltagelsen i Fra udsat til værdsat er det naturligvis svært at påvise. Det er næppe projektdeltagelsen alene, der har gjort udslaget, men når man læser deltagernes logbøger, er der ingen tvivl om, at projektet har påvirket deres liv i en positiv retning. Det deltagerne selv lægger vægt på ift. deres personlige udvikling er dog i høj grad personlig udvikling på det mentale plan.

Hermed gives ordet til nogle deltagerne, som selv beskriver, hvad de har fået ud af at være med i projektet:

Fra udsatte til værdsatte - resultater ifølge deltagerne

FAKTA Projektdeltager og alternativ ekspert Lasse oplister følgende gevinster:

- Glæden ved samværet med de øvrige gruppemedlemmer.
- En stor grad af forståelse for, hvad jeg har været igennem i mit levede liv og opvækst.
- At have lært af de andres beretninger fra deres liv.
- At opleve at blive lyttet til og blive taget alvorligt.
- At grine og græde i fællesskab.

Robert skriver noget tid efter afslutningen på projektet:

"Der er meget, der er gået forud for at jeg starter i Fra udsat til værdsat projektet på Danmarks Forsorgsmuseum. Her mødte jeg også forståelse og åbne arme, men i modsætning til de andre ting, hvor jeg selv skulle finde en plads til mig selv i den rå virkelighed, var der på Danmarks Forsorgsmuseum designet en plads til sådan en som mig.
Der var også en samtale, men uden at være et terapeutisk rum, her var der fokus på det selvreflekterende og finde sin egen historie frem. Med et omdrejningspunkt der handlet om præcis det, der er mine problematikker. Uden at skulle tage hensyn til om en offentligt ansat bliver såret, sur eller ked af det, da de ansatte i projektet ikke arbejder i lokalpsykiatrien, på jobcenter eller andet sted i velfærdssystemet."

(Robert fortsat) "Projektets formål med at fortælle om en historisk person samtidigt med sit eget liv, gav mig noget at læne mig op ad. I mit tilfælde fyldte den historiske person mest i begyndelsen og hen ad vejen kom min egen historie til at fylde mere og mere. Det blev til mine ord om mit liv, ikke samfundet der taler om mig som et økonomisk problem, sagsbehandlerens påstand om at jeg er vicevært, sygeplejerskens opgivende snak om socialarv eller psykiaterens diagnoser. Det blev til min fortælling om min elendighed og mine drømme, min sandhed. Der var to historikere tilknyttet projektet, som havde et mål og en tidsplan for projektet. Det oplevede jeg, gav et fokus og en seriøsitet, i modsætning til andet jeg har oplevet hvor mål diffust eller tiden begrænset. Men præmissen var den samme, kan det lykkes at forbedre et individs livskvalitet.

Der hvor udsat til værdsat i en kognitiv sammenhæng har noget afgørende at byde på, er på det handlingsmæssige plan. Der er skabt nogle rammer, som man kan træde ind i og udføre den sociale handling, det er at tale til og med mennesker man ikke kender på forhånd. Modsat at være f.eks. på et døgnbehandlingssted, hvor man hen ad vejen bliver bekendte med de andre mennesker på stedet og det i sig selv skaber en tryghed. Her et par måneder efter projektet for min del er afsluttet, oplever jeg at have det mindre angstfuldt med den tanke, at skulle kommunikere med mennesker jeg ikke på forhånd kender. Om et så vigtigt emne som mine egne ønsker, drømme og behov."

Lasse skrev:

"Da jeg startede i projektet "Fra udsat til værdsat " i januar 2019, var jeg godt i gang med at leve mit "nye" ædruelige liv. Jeg stoppede med mit alkoholmisbrug i okt. 2017.

Et nyt liv, der har budt på rigtig mange "gaver" i form af genetableret kontakt til min søn og børnebørn. Men et eller andet sted, var der ligesom noget der manglede (at få ringen sluttet) b.la. i form af forståelse for min opvækst, manglen på tryghed i denne og i det hele taget forståelsen af min situation som tidligere hjemløs og misbruger.

Og jeg må tilstå, at jeg her, på den anden side af projektet, et år efter, sidder med en fantastisk fornemmelse og langt større forståelse omkring mine forældres valg, mangler og deres egen opvækst. Alt dette takket være samvær og samspil med de andre deltagere i projektet, deres fortællinger om deres opvækst, misbrugsproblemer og hjemløshed.

Sidst, men ikke mindst, har det været en både skræmmende og samtidig enormt lærerig proces, at have "arbejdet" med en indlagt (på fattiggården) altså da den var aktiv som sidste faste holdepunkt for datidens udsatte. Det satte og sætter mit eget liv, på godt og ondt, lidt i perspektiv. Jeg er blevet en omend, endnu mere glad og positiv person, efter deltagelsen i projektet, der som bonus, ligeledes har kastet nære venskaber af sig."

Mikael skrev:

"At skulle tage stilling til hvor man var, og hvor man er nu, er en meget svær refleksion over livet på relativt kort tid, set i forhold til projektet!"

(Mikael fortsat) "Jeg bad derfor mine nærmeste om at gøre det samme, og gennem deres meninger kunne jeg danne mig et billede af mig selv, som jeg kunne genkende. Før projektets start var jeg halvvejs i min recovery proces, som jeg havde gennemgået på herberget, i samarbejde med personalet. Jeg var startet med at løbe, havde fået mere selvværd og var begyndt at tænke over at jeg "godt kunne selv", og "jeg nok skulle klare det".
Situationen før var jo simpel: Hjemløs, uden indtægt, hidsig, trodsig, ked af det og følelsen af at være udsat og en taber, gjorde at jeg var magtesløs.
Nu sidder jeg så her, bare 16 måneder efter jeg gik ind ad døren på herberget, 4 måneder efter jeg har fået lejlighed, 2 måneder efter jeg er startet på ny uddannelse, med ny kæreste og føler mig værdsat og ude i lyset, ikke ned i mørket som før.

Jeg er anderledes end før, jeg kan ikke beskrive præcis hvordan, men projektet har hjulpet mig med at sætte ord på hændelserne, følelserne og derved tage en hel del af presset på skuldrene væk. Følelsen efter det første offentlige foredrag var lettelse, ren lettelse. Presset var væk, taberfølelsen var væk, vi havde betydning og senere udviklede foredragene sig, så jeg nu kunne tilpasse dem efter publikum. Det kræver overskud og det fik jeg i Svendborg.

Jeg gik samtidig til en coach som kommunen sendte mig til, og gennem hende lærte jeg at se forbedringerne i mig selv, gennem projektet. Hun spurgte til sidst om jeg følte mig som en taber, og svaret var: Nej.

Tilbage til svarene fra mine nærmeste: Jeg er blevet langt mere medgørlig, glad og positiv. Men jeg reflekterer også meget over hvad jeg gør og siger, og hvordan. Jeg er på en uddannelse som har med mennesker at gøre, og efter at have mødt de andre i projektet og hørt deres historier, er jeg klar på hvad jeg eventuelt kommer til at møde derude, med rummelighed og respekt som jeg måske ikke havde før. Livet har en bagside, og den har jeg set og har været en del af, jeg føler mig bedre rystet til mine nye udfordringer. DET har mødet med de andre i projektet gjort for mig."

Projektafslutning

Projektafslutningen bør være et særligt fokusområde. Det bør ikke underkendes, da der efter afslutningen på så intensivt et forløb kan blive meget tomt. Hold så vidt muligt kontakten.

Som afslutning på første runde af Fra udsat til værdsat åbnede vi Mindeboxen version 1.0. Det var i høj grad en dag, hvor de deltagerne var hovedpersoner. Under åbningsceremonien, hvor der var tale ved projektlederen, blev deltagerne hyldet for deres store mod, deres uundværlige viden og deres ærlige og stærke bidrag til museets formidling. Det var en stor dag for deltagerne, et vigtigt punktum for projektet og en fortjent anerkendelse som deltagerne har taget med sig i deres videre liv. Flere af projektdeltagerne besøger flittigt museet, fire er blevet ansat på stedet og mange holder kontakten til de øvrige deltagere.

Projektet har formet nye venskaber og et fællesskab, der ifølge projektets yngste deltager, Kira, minder om en familie:

"Her føler jeg, jeg har en familie og nogen jeg kan komme til med det mindste."

Anbefalinger - kort opsummeret

Nu spørger du muligvis dig selv, hvordan det er relevant for dig, hvis du ikke mangler en alternativ ekspert, der kan bruge sin viden om udsathed til at berige din formidling? Det er det muligvis heller ikke, men metoderne i Fra udsat til værdsat er ikke designet til kun at passe ind på et museum, der fortæller forsorgshistorie. De er designet til at kunne bruges bredt af alle, der ønsker at arbejde med, samarbejde med, ansætte eller på andre måder beskæftige sig med udsatte.

Mange af anbefalingerne er almene og kan bruges i flere forskellige sammenhænge. Det som projektet har vist er, at det helt enkelt handler om anerkendelse, og om at blive set og hørt. Det er så banalt, at det næsten virker fjollet at sige det, og det er selvfølgelig en smule forsimplet, for anerkendelse kan være mange ting, men i dette katalog gives en række eksempler på, hvordan det kan udmøntes:

- Hav rigeligt med tid
- Anerkendelse er alfa og omega
- Tal mindre lyt mere
- Væg tålmodig
- Slug kameler
- Forventninger er godt
- Stil realistiske krav
- Hav en klar plan
- Drop sanktioner
- Der skal være tid til ikke at lave noget
- Der skal være tid til at snakke privat
- Spis frokost sammen
- Giv noget af dig selv
- Hold kontakten

DANMARKS FORSORGS MUSEUM

Relevante tidligere projekter

Anbragt i historien

Fra 2012-2015 fik Danmarks Forsorgsmuseum en sjælden og gylden mulighed for i projektet, der fik titlen Anbragt i historien, at undersøge og dokumentere livet og vilkårene for børn og voksne, som havde været anbragt på børnehjem, psykiatriske hospitaler, åndssvageforsorgens institutioner, arbejdsanstalter, forsorgshjem samt institutioner for blinde, døve, vanføre og epileptikere. Projektet var finansieret af, at satspuljepartierne i 2012 havde afsat midler til et socialhistorisk projekt, der havde til formål, at "bevare, dokumentere og formidle viden om svage og udsatte grupper". Hensigten med projektet var således at fortælle historien om de anbragte og indlagte i perioden 1945 - 1980 sammen med dem. De tidligere anbragte og indlagte skulle i forskningsprojektet selv komme til orde og fortælle om deres oplevelser og erfaringer med deres anbringelser og indlæggelser. Deres personlige beretninger skulle placeres i en større historisk rammesætning, hvor også det statslige og institutionelle niveau skulle inddrages og rammesætte den samlede fortælling.

Afsættet for projektet var, at Danmarks "vidensbank", om hvordan livet har været som anbragt i denne periode, er begrænset, selv antallet af anbragte i selvsamme periode skal tælles i hundredetusindevis. Det kan jo anskues som et noget problematisk paradoks i velfærdsstatens forsorgshistorie, at en anbringelse uden for hjemmet også oftest har betydet en anbringelse uden for historien. Igennem tre år arbejdede et hold forskere (bestående af Jesper Vaczy Kragh, Stine Grønbæk Jensen, Jacob Knage Rasmussen og Klaus Petersen) engageret og målrettet med at dykke ned i arkiver, opsøge og interviewe informanter, kortlægge eksisterende forskning, samlinger og viden. Resultaterne af det ambitiøse forskningsprojekt var mangfoldige og kan ikke på retfærdig vis gengives her.

En eftermiddag i november 2015 afholdt museet reception på Herbergscentret Sundholm for projektets afrapportering, som bl.a. mundede ud i bogen 'På kanten af velfærdsstaten. Anbragte og indlagte i dansk socialforsorg 1933-1980'. Det var en stærk og uforglemmelig dag for alle de deltagende, og omkring 200 deltog i receptionen. Bogens forfattere Jesper Vaczy Kragh, Stine Grønbæk Jensen og Jacob Knage Rasmussen fortalte om deres arbejde. Derudover talte Sytter Kristensen (daværende formand for LEV), Jann Sjursen (daværende Formand for Rådet for Socialt Udsatte) og Mette Frederi--ksen (daværende Socialminister) om værdien af de skæbnehistorier, som formidles i bogen. Rita, som har været anbragt 'Refsnæs' fortalte at dét, at hun havde været med i projektet 'Anbragt i historien', havde givet hende oplevelsen af, at hun ikke var alene med sin historie. Ole Orla, der har været anbragt på 'Struer Børnehjem' og 'De Kellerske Anstalter i Brejning' holdt en stærk tale om sin tid som anbragt - bl.a. om minderne om at gå i laset tøj og ikke måtte have en kæreste.

Det samlede projekt og den afsluttende reception markerede symbolsk et "gearskifte" i museets forsknings- og formidlingspraksis. Betydningen af den righoldige og nærmest uudtømmelige vidensfond, som den erfaringsbaserede velfærdsstats historie ligger inde med, stod med al tydelighed frem og gav museets ansatte mod på mere samtidig med, at vi blev mindet om, at forsorgshistorien er fælles, og at den mest nuancerede fortælling skabes i et inkluderende fællesskab. For som forsker Jacob Knage Rasmussen beskrev det, da han afsluttede sin tale til de mange mennesker, der havde fortalt deres historie: "I skal vide, at uden jeres fortællinger ville vi ikke have nogen bog at præsentere i dag. Jeres perspektiv på vores fælles forsorgshistorie har været uundværligt i vores arbejde. Det er derfor lige så meget jeres bog, som det er vores. TAK!"

DANMARKS FORSORGS MUSEUM

Relevante tidligere projekter

Velfærdshistorier fra kanten

I 2015 kunne vi igangsætte et ambitiøst forskningsprojekt, som satte lys på, at velfærdsstatens historie historisk set har taget sit afsæt i et systemniveau. Med andre ord er det f.eks. reformernes, forstandernes, overlægernes og institutionernes historie, der er blevet forsket i og formidlet, mens de tidligere anbragte og udsatte ofte har indtaget birollerne. Projektet "Velfærdshistorier fra kanten" var treårigt og blev støttet af Velux-fonden. Det var et partnerskab med Syddansk Universitet, hvor både Center for velfærdsstatsforskningen og Litteraturstudier blev involveret. Målsætningen var at arbejde med at skabe en mere balanceret og inkluderende fortælling om tidligere anbragte og /eller socialt udsatte i det danske velfærdssamfund sammen med dem. Således var fokus på at skabe "med" og ikke skabe "for" eller "om". Derudover skulle projektet også udbygge den empiriske viden om udsatte og anbragte samfundsgruppers historier. Vi skulle skabe eksperimentel museumsformidling i en treenighed af forskere, formidlere og tidligere anbragte og/eller socialt udsatte. Igen er projektets delprojekter og resultater så righoldige og komplekse, at de ikke kan gengives her. Men tre eksempler skal vi dog dele her.

For det første undersøgte vi sammen med forfatter Trisse Gejl, hvad kreative skriveworkshop for tidligere børnehjemsbørn kan betyde for den måde, de forholder sig til og beskriver deres anbringelsesfortid. Gennem forskellige skriveøvelser, hvor fokus var på at skabe litterær kvalitet og ikke på skriveprocessen som terapi, fik deltagerne skabt personlige litterære produktioner, som de var meget stolte over. Samtidig skabte de i fællesskab produktionen: "Den børnehjemsleksikalske barndom", hvor de hver især skrev et digt ud fra et bogstav, som de koblede til et minde. Her skrev deltageren Peer bl.a. ved bogstavet 'I': "I står for isbåd. En skrøbelig lækkeri, der altid når at smelte, før man er artig.". I en intern evaluering skrev en af deltagerne om, hvad det at have deltaget i skriveworkshoppen havde betydet: "Vi kan ikke ændre vores fortid, men vi kan ændre, hvordan vi ser på den."

Et andet eksempel fra projektet er Jacob Knage Rasmussens projekt Hvem troede de egentlig, jeg var?, hvor han undersøger ordlyden og indholdet i børnehjemsjournaler og via interviews med tidligere børnehjemsbørn, der har været anbragt på børnehjem i perioden 1945-1980, nuancerer den viden, som journalerne repræsenterer. Det drejer sig om to meget forskelligartede kilder med forskellige perspektiver og ofte modstridende fortællinger om den samme anbringelse. Jacobs projekt vækker ofte mange tanker, refleksioner og minder for bl.a. tidligere anbragte. En proces som hele forskningsprojektet er meget optaget af. Samtidig har det stor betydning, at den tidligere anbragte kommenterer journalernes ordlyd og kommer med sin version af bestemt begivenheder - både for den tidligere anbragte selv og for historien.

Det tredje eksempel fik navnet "Mindemandage". Det tog også sit afsæt i det værdifulde samspil mellem forskning, formidling og erfaringsbaseret viden. På en række mandage, hvor museet havde lukket, inviterede Stine Grønbæk Jensen og Sarah Smed tidligere børnehjemsbørn til at deltage i en dag i mindernes tegn. I små grupper af tre-fem blev deltagerne inviteret med for at dele deres historie, vise deres materielle minder og fortælle om immaterielle minder. På den måde fik museet værdifuld viden om og et unikt indblik i, hvordan man husker sin børnehjemstid. Peer medbragte f.eks. sit skolebevis fra Godhavn. Det eneste "bevis", som han har fået gennem hele sit liv, og som derfor har stor betydning for ham. Samtidig kunne Peer også fortælle, at det rummer fejlagtige oplysninger. Bl.a. kan han tydeligt huske,

DANMARKS FORSORGS MUSEUM

Relevante tidligere projekter

hvor stolt han var dengang over en god karakter i matematik; men som på beviset efterfølgende blev ændret af læreren til en dårligere karakter. Et utvetydig tegn på uretfærdig behandling for Peer selv så mange år senere. Stine fortalte om sit projekt: "Jeg undersøgte, hvad tidligere anbragte helt konkret gør, når de beskæftiger sig med deres fortid, og hvordan de skaber mening med deres erindringer og forsøger at håndtere dem i forskellige sammenhænge."

Som kulmination på projektet skabte vi særudstillingen "Efter Børnehjemmet". Udstillingen bestod af de tre mindre udstillinger: "Stemmer fra Børnehjem", hvor Godhavnsdrengene fortalte om både deres barndom og deres kamp for retfærdighed. I den anden - "Hvem er jeg?" formidlede forskere deres forskning, hvor de sammen med tidligere anbragte har undersøgt, hvordan tidligere børnehjemsbørn søger svar i arkiverne, i minderne og i at læse og skrive litteratur. Den tredje hedder "Hvad tænker du?", og her kan de besøgende selv tage stilling til etiske spørgsmål og kan dele deres egne minder. Åbningen blev et tilløbsstykke af rang. Næsten 150 deltog, hvoraf langt størstedelen var tidligere anbragte børnehjemsbørn - nogle af dem med mørke minder fra deres tid på børnehjem, andre med lyse minder samt en masse med både og.

I en evaluering af det treårige projekt med Velux-fonden fremhævede museet følgende i anbefalinger til andre, som måtte give sig i kast med at samskabe forskning og formidling med nært samarbejde med erfaringsbaseret livsviden i form af alternative eksperter: Forskningsdesignet må aldrig overtrumfe etikken. Involvér utraditionelle partnerskaber fra begyndelsen. Du ved aldrig, hvor de mest interessante samarbejdspartnere kan dukke op.

Skjulte Danmarkshistorier

I sommeren 2016 lancerede Danmarks Radio, Nationalmuseet og en række fonde det stort anlagte projekt Historien om Danmark. Historien om Danmark var et projekt, der skulle gøre danskerne mere interesserede i deres egen historie via en dokumentarserie af internationalt format, serveret med "swung" og begejstring i bedste sendetid kl. 20.00 søndag aften.

Som en del af projektet satte Slots- og kulturstyrelsen sig i spidsen for delprojektet Historier om Danmark, hvortil der hørte en pulje penge, som f.eks. kulturhistoriske museer kunne søge. Man kunne søge penge til projekter, der på nye og kreative måder, øgede danskernes historiske bevidsthed. Vi søgte, og fik, penge til projektet Skjulte Danmarkshistorier, som dermed blev det første store projekt, hvor vi på Danmarks Forsorgsmuseum på forhånd havde besluttet, at det var en grundpræmis at udsatte og sårbare mennesker skulle indtage ekspertrollerne, og at de, som følge af projektdeltagelsen, skulle opleve en positiv personlig forandring og et socialt udbytte. Vi ville skabe et formidlingsgreb, som med afsæt i kulturhistorien, skulle have et individbaseret socialt sigte. Et greb som siden har været stærkt medvirkende til at styrke museets vision om at gøre en forskel i nutiden.

Projektets idé var at producere en række korte dokumentarfilm, der forbandt fortidens og nutidens udsatte borgere. Film, der gav seeren en klar fornemmelse af, at fortidens sociale udfordringer ikke er en saga blot, men også en del af hverdagen

DANMARKS FORSORGS MUSEUM

Relevante tidligere projekter

for mennesker, der lever i Danmark i dag. Film, der løftede en skjult del af vores fælles historie frem i lyset og introducerede en ny ekspertgruppe til den brede befolkning. Eksperter, som ikke var vant til at blive betragtet som sådan, og sikkert heller ikke opfattede sig selv som eksperter, men havde gennemlevet hjemløshed, misbrug, svigt, fattigdom og/eller andre former for social marginalisering og derfor besad en unik erfaringsbaseret viden velfærdsstatens sociale indsatser.
Vi kunne sagtens have valgt en mere "museumstraditionel" vej, hvor vi selv havde påtaget os den ekspertrolle, som vi er uddannet til. Vi kunne også, ligesom f.eks. Hus Forbi eller SAND (de hjemløses landsorganisation), have ladet nutiden tale for sig selv. Men i stedet øjnede vi muligheden for at gøre noget helt nyt, flytte grænser og udfordre både vores gæster og os selv.

Tilgangen var ny og uprøvet. Og den satte museet på en stor opgave både fagligt og menneskeligt.

Filmene havde premiere i marts 2017 og blev modtaget med stor begejstring. De er i skrivende stund blevet set mere en 50.000 gange.

Deltagernes udbytte satte de selv ord på:
Eli:

"Det var noget, der kunne tage mig væk fra en hverdag, hvor jeg ikke vidste, hvad næste dag ville bringe. Her med dette projekt satte det mig sammen med nogle mennesker, som havde en anden fortid som jeg selv. At møde dem gav en et syn på, hvor man selv står som menneske(...). Og igennem den proces som vi sammen kom igennem med de folk, som skulle gøre os klar til optagelserne, fandt jeg sider af mig selv, der var gemt eller glemt."

Richardt:

"Det har jo fået mig til at se livet på en anden måde. Jeg har fået en forståelse for ting, som jeg manglede svar på, - altså hvorfor jeg har gjort, som jeg har gjort. Det har udelukkende været positivt for mig (...). Projektet lykkedes, fordi det var de rigtige mennesker, der lavede projektet, man følte sig hjemme på Fattiggården, fordi man blev taget seriøst."

DANMARKS FORSORGS MUSEUM

Relevante tidligere projekter

For museet var det et stort og betydningsfuldt skridt i en mere (museums)aktivistisk retning, og nok det enkeltprojekt, der har været den største inspirationskilde ift. Fra udsat til værdsat.

Vi havde på forhånd besluttet, at vi ville afholde en række workshops, studiedage og fortælledage, så deltagerne kunne blive klædt godt på og kunne blive trygge ved hinanden, os og museet. På disse workshops skulle de finde en rød tråd i deres egen historie. De skulle finde en historisk person fra Svendborg Fattiggård, som de kunne spejle sig i, og de skulle stille og roligt gøre sig klar til at fortælle deres historie til kameraet. Hver gang vi mødtes, spiste vi frokost sammen og brugte tid på at tale om ting, der ikke var direkte projektrelaterede. Det kan virke banalt, men denne tidsmæssige og personlige investering, havde stor betydning for projektet succes.

For at deltagerne kunne vælge en historisk person, det gav mening for dem at fortælle om, måtte de først øve sig i at fortælle deres egen. Vi lavede en række skriveøvelser, som både deltagerne, museets projekttilknyttede og filmholdet deltog i. Efter to måneders arbejde med deltagerne, gentagne gennemskrivninger og genfortællinger af deres historier og talrige grundige gennemgange af, hvad der skulle ske, når kameraerne rullede, gav vi os i kast med selve optagelserne. Selvom deltagerne kendte historierne og vidste, hvad de ville sige, viste kameraet sig at have en ret afskrækkende effekt.

Også selvom de første optagelser var prøvefilmninger. Deltagerne kæmpede en kamp med nerver og præstationsangst og en enkelt blev op til de endelige optagelser i tvivl om vedkommende overhovedet kunne gennemføre. Det blev en stor personlig sejr for deltageren at sige: "Ja, jeg gør det. Jeg gennemfører".

Læs mere om Skjulte Danmarkshistorier og se filmene her:

http://www.skjultedanmarkshistorier.dk/

Projektleder
Jeppe Wichmann Rasmussen

Projektmedarbejder
Line Poulsen

Projektidé
Jeppe Wichmann Rasmussen og Sarah Smed

Samarbejdspartnere
SAND - de hjemløses landsorganisation
Svendborg Kommunes Socialafdeling

Fotos
Jon Bjarni Hjartarson
Jesper Nielsen Spatzek

Historiske fotos
Danmarks Forsorgsmuseum

Grafisk opsætning
GRAFlab

Projektet er støttet af
Velux Fonden og Trygfonden

VELUX FONDEN

TrygFonden

DANMARKS FORSORGS MUSEUM